

Barnarbete i den privata sfären

Marockos ansvar för kränkningar av flickors rätt till
utbildning vid barnarbete i hemmet

Sabina Sandström

Abstract

Syftet med denna uppsats är att undersöka om staten Marocko är skyldig till att arbetande marockanska flickors rätt till utbildning kränks genom otillräckliga åtgärder mot barnarbete i hemmet. Obligatorisk och gratis grundskoleutbildning är garanterad i marockansk lag, men denna uppsats visar att det i praktiken förekommer ekonomiska och sociala hinder för marockanska flickor att gå i skolan. Brist på utbildning är en bidragande faktor till att flickor rekryteras till barnarbete i hemmet och möjligheten att gå i skolan reduceras ytterligare för flickor som arbetar som hushållsarbetande barn. Mina slutsatser är att den marockanska regeringen måste införa en reglering av antalet arbetstimmar för hushållsarbetande barn om det ska finnas en möjlighet för flickorna att gå i grundskolan. Det krävs också resurser, politisk vilja och en effektiv implementering av lagar för att minska förekomsten av barnarbete i hemmet och förverkliga hushållsarbetande barns rätt till utbildning.

Nyckelord: barnarbete i hemmet, rätten till utbildning, Marocko, hushållsarbetande barn, mänskliga rättigheter

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
1.1	Syfte och frågeställning.....	4
1.2	Metod, källkritik och avgränsning	4
1.3	Teori	5
1.4	Disposition	7
2	Generell definition av barnarbete i hemmet	8
2.1	Distinktionen mellan barnarbete och barnarbete i hemmet.....	8
2.2	Legalt och illegalt barnarbete i hemmet.....	10
3	Barnarbete i hemmet i Marocko	12
3.1	Hur många är berörda?.....	12
3.2	Rekrytering av hushållsarbetande barn	14
3.3	Arbetsituationen för hushållsarbetande barn	15
4	Rätten till utbildning	17
4.1	Internationella deklARATIONER och konventioner.....	17
4.2	Grundskoleutbildning i dagens Marocko	19
5	Barnarbete i hemmet och dess inverkan på grundskoleutbildning	21
5.1	Ekonomiska och sociala hinder för marockanska flickor att gå i skolan.....	21
5.2	Hinder för hushållsarbetande barn att gå i skolan	24
6	Marockos åtgärder mot barnarbete i hemmet	27
6.1	Det rättsliga skyddet och dess effekt i realiteten.....	27
6.2	Utbildningsåtgärder	29
6.3	Är dessa åtgärder tillräckliga för att rätten till utbildning ska uppfyllas?.....	30
7	Slutsats	35
8	Referenser	38

Förkortningar

CEDAW	Internationell konvention om avskaffande av all slags diskriminering mot kvinnor
CRC	Internationell konvention om barnets rättigheter
FN	Förenta Nationerna
ICESCR	Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
ILO	International Labour Organisation
IPEC	ILO:s International Program on the Elimination of Child Labour
UDHR	Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna
UNESCO	FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur
UNICEF	FN:s Barnfond

1 Inledning

Barnarbete i hemmet benämns ofta som det ”osynliga barnarbetet”, vilket har sin förklaring i svårigheterna med att se vad som sker inom ett hushålls väggar. I de flesta länder är denna kategori av barnarbete inte inkluderad i landets arbetsrättsliga bestämmelser¹ och inte alltför sällan saknas den traditionella synen på arbete.² Detta gör att barnen är svåra att skydda, och det faktum att många av dem är totalt isolerade från övriga samhället innebär svårigheter för att barnen själva att söka det skyddet. I Marocko är barnarbete i hemmet vanligt förekommande, och mellan 66 000 och 86 000 barn i åldersgruppen 7 till 15 år, varav de flesta är flickor, uppskattas arbeta i ett annat hushåll än deras eget.³ En av de många rättigheter som blir kränkta för dessa flickor är rätten till utbildning, och uppskattningsvis har 83 procent av de under 15 år aldrig gått i skolan.⁴

Valet av Marocko som land gjordes dels av en slump, då jag först fann en rapport från Human Rights Watch som behandlade hushållsarbetande barn i Marocko. Men valet gjordes också därför att jag finner det särskilt intressant att Marocko är ett av de länder i MENA-regionen (det vill säga länderna i antingen Mellanöstern eller Nordafrika) där barnarbete är mest förekommande och det är också ett av de länder som har de lägsta siffrorna på skolnärvaro för arbetande flickor utanför Afrika söder om Sahara.⁵

Det förekommer olika beteckningar för barn som arbetar i ett annat hem än deras eget, däribland *child domestic workers* och *child domestic servers*. I Marocko kallas de på arabiska för *khadēma sghera* och på franska för *petite*

¹ Suriyasarn, Busakorn, *From the kitchen to the classroom: call for political commitment and empowerment to get girls out of child domestic labour and into school*, s. 8

² Kane, June, *Helping hands or shackled lives?*, s. 64

³ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 15 samt ILO – UNICEF – WB, *Understanding Children’s Work in Morocco*, s. 25

⁴ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 13

⁵ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 35 samt Sunderland, Judith – Varia, Nisha, *Swept Under the Rug*, s. 64

bonnes, vilket direkt översatt till svenska betyder litet hembiträde. Jag kommer härnäst att benämna flickorna som hushållsarbetande barn.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka om den marockanska staten är skyldig till att arbetande marockanska flickors rätt till utbildning kränks genom att staten inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att minska förekomsten av barnarbete i hemmet. Tillgång till grundskoleutbildning av kvalitet är en av flera viktiga komponenter för att förhindra att barn hamnar i arbete, medan arbetet många gånger försvårar möjligheten för arbetande barn att få sin rätt till utbildning tillgodosedd. Jag vill visa att utbredningen av hushållsarbetande barn i Marocko har ett nära samband med de hinder som finns för marockanska flickor att gå i grundskolan samtidigt som att minskningen av barnarbete i hemmet skulle ge dessa flickor mer tid att gå i skolan. Min huvudfråga är följande:

Är staten Marocko skyldig till kränkningar av arbetande marockanska flickors rätt till utbildning genom otillräckliga åtgärder mot barnarbete i hemmet?

1.2 Metod, källkritik och avgränsning

Mina källor till uppsatsen har bestått av böcker, rapporter, nyhetsartiklar, deklARATIONER och konventioner samt statistiska uppgifter. Mitt tillvägagångssätt för att finna material har bestått av sökningar i Lunds Universitets bibliotekskatalog LOVISA, det nationella bibliotekssystemet LIBRIS samt ELIN. Jag har även sökt efter information på officiella hemsidor för FN, ILO, UNESCO, UNICEF och Världsbanken.

Även om barnarbete i hemmet verkar ha fått en större internationell uppmärksamhet på senare år, då forskningen alltmer inriktar sig på genusskillnaderna i barnarbete, så upptar barnarbete i hemmet endast några enstaka avsnitt i den litteratur om barnarbete som jag använt mig av. Min beskrivning av hushållsarbetande barn, nationellt såväl som internationellt, har

därför till största del baserats på uppgifter från ILO, IPEC, Världsbanken och UNICEF samt rapporter från bland annat Human Rights Watch och internationella Rädda Barnen. Då dessa källor saknar vetenskaplig tyngd så har jag varit noggrann med att kontrollera och jämföra uppgifterna dem emellan. Att denna form av barnarbete sker inom väggar på ett privat hushåll och på många sätt därför är dold från offentlig insyn innebär givetvis svårigheter med att uppskatta den exakta utbredningen av hushållsarbetande barn i Marocko såväl som i övriga världen. Denna osäkerhet är något som jag, liksom författarna till några av rapporterna, observerar som ett problem. Jag finner dock att även om statistiken inte är exakt i många fall så ger de olika undersökningarna ändå en ganska klar bild över situationen i Marocko i sin helhet.

Human Rights Watch's rapport *Inside the home, outside the law* refererar till ILO:s, UNICEF:s och Världsbankens rapport *Understanding children's work in Morocco* som i sin tur hänvisar till Fafo's rapport *Domestic Child Labour in Morocco – an analysis of the parties involved in relationships to "Petites Bonnes"*. Även om detta innebär att rapporterna inte är fullständigt oberoende av varandra, så har de undersökningar som genomförts i Marocko gjorts självständigt, vilket gör att resultatet i sig inte är beroende av varandra.

Då jag varken behärskar arabiska eller franska har jag varit begränsad till att endast använda mig av källor på engelska. Språkbarriärerna har också inneburit att jag har blivit tvungen att använda mig av sekundära källor i form av rapporter (som i sin tur hänvisar direkt till nationell lagstiftning) istället för lagtext när jag beskrivit marockanskt utbildningssystem såväl som arbetsrättsliga regler. Som lösning på detta problem har jag försökt ge stöd från flera källor när jag beskriver nationell lagstiftning.

Notera att vad som i denna uppsats avses med utbildning är grundskoleutbildning, och rätten till utbildning kommer därmed inte diskuteras utifrån högre utbildning.

1.3 Teori

Det finns som sagt inte mycket litteratur om barnarbete i hemmet mer än vissa avsnitt i böcker som behandlar barnarbete generellt. Även om barnarbete i flera

sammanhang kan diskuteras utifrån universella drag är det också viktigt att se till den nationella kontexten. Alla böcker och artiklar om barnarbete och barnarbete i hemmet har därmed inte varit relevant för denna uppsats, då några av dessa har varit specifikt inriktade på vissa länder eller regioner. Jag upplever att många böcker och artiklar om barnarbete behandlar i synnerhet Sydostasien och en del av länderna i Afrika söder om Sahara. De flesta artiklar jag fann behandlade också ämnet barnarbete ur ett ekonomiskt perspektiv med välfärdsberäkningar som inte faller inom ramarna för mitt ämne.

Att finna relevant litteratur om rätten till utbildning har däremot varit enklare. I min beskrivning av rätten till utbildning har jag haft stor användning av Katarina Tomaševskis bok *Education denied: costs and remedies* samt av hennes tre mindre rapporter *Removing obstacles in the way of the right to education*, *Free and compulsory education for all children: the gap between promise and performance* och *Human Rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable*. Jag vill påpeka att även om jag använt mig av flera av Tomaševskis verk så har jag även haft stor nytta av annan litteratur som behandlar ämnet utbildning, varav en av böckerna är en antologi och därmed består av flera författares åsikter.

I IPEC: s *Child Labour: A textbook for University students* framgår det att det råder delade meningar om vilken inverkan lagstiftande obligatorisk grundskoleutbildning har på elimineringen av barnarbete. En del forskare menar att när obligatorisk skolgång garanteras enligt nationell lag och sedan effektivt realiserats kommer föräldrar bli uppmuntrade till att låta barnen gå kvar i skolan. Tiden barnen spenderar i skolan skulle också minska risken för heltidsarbete.⁶ I *Educating all children – a global agenda*, *Child Labour and Human Rights – making children matter* såväl som Katarina Tomaševskis verk förekommer ett annat synsätt. Att obligatorisk grundskola skyddas av lag anses visserligen vara en viktig komponent i bekämpningen av barnarbete, men författarna menar att det krävs mer för att överkomma de ekonomiska och sociala hinder som gör att barn arbetar istället för att gå i skolan. Jag är benägen att hålla med det senare

⁶ IPEC, *Child Labour: A textbook for University students*, s. 112-113

synsättet, då Marocko utgör ett bra exempel på att barnarbetet i ett land kan vara omfattande trots att grundskoleutbildning är gratis och obligatorisk enligt lag.

1.4 Disposition

Inledningen till denna uppsats innehåller syfte och frågeställning; metod, källkritik och avgränsning; teori samt detta dispositionsavsnitt.

Därefter följer avsnittet med empirin som inleds med en generell definition av barnarbete i hemmet. I kapitel tre beskriver jag den specifika situationen för hushållsarbetande barn i Marocko.

I kapitel fyra redogör jag för rätten till utbildning på internationell såväl som nationell nivå. Sedan följer en beskrivning av den marockanska grundskolan i praktiken.

I kapitel fem belyser jag vad barnarbete i hemmet har för inverkan på hushållsarbetande barns grundskoleutbildning. Först följer en redogörelse för de hinder som finns generellt för marockanska flickor att gå i skolan, och därefter beskriver jag hur dessa hinder tilltar ytterligare för de flickor som arbetar som hushållsarbetande barn.

I det sjätte kapitlet diskuterar jag vilket ansvar Marocko har för kränkningar av hushållsarbetande barns rätt till utbildning. Det görs utifrån en redogörelse av de åtgärder som den marockanska staten vidtagit för att bekämpa utbredningen av barnarbete i hemmet. Jag diskuterar också om dessa åtgärder kan anses vara tillräckliga för att uppfylla hushållsarbetande barns rätt till utbildning.

Mina slutsatser återfinns i uppsatsens sjunde och sista kapitel.

2 Generell definition av barnarbete i hemmet

2.1 Distinktionen mellan barnarbete och barnarbete i hemmet

International Labour Organization, ILO, är tydliga med att markera att när ett barn utför lättare hushållssysslor i sitt eget hem faller det inte inom definition av barnarbete i hemmet. Med *barnarbete i hemmet* avses istället de barn som utför hushållssysslor i ett annat hem än deras eget.⁷ Det inkluderar de barn som befinner sig under den legala minimiåldern för arbete såväl som de barn som befinner sig över denna minimigräns men som fortfarande är under 18 år och utsätts för exploatering.⁸ Vad som menas med barn antar samma definition som i Barnkonventionens Artikel 1, nämligen ”varje människa under 18 år”.⁹

Det förekommer inga exakta siffror på hur många barn som arbetar i en tredje parts hem runt om i världen, då barnens placering inom hemmet gör dem svåråtkomliga och problematiska att uppskatta i antal.¹⁰ ILO har dock kunnat konstatera att det rör sig om höga siffror, då barnarbete i hemmet är den vanligaste typen av arbete för flickor under 16 år i.¹¹ Denna form av barnarbete är särskilt omfattande i många av länderna i Afrika, Asien och Latinamerika.¹²

Barnarbete i hemmet tar sig olika uttryck beroende på var i världen man befinner sig, men UNICEF menar att man kan dra några generella slutsatser som utmärker barnarbete i hemmet från andra typer av barnarbete. Vare sig det rör sig

⁷ Kane, June, *Helping hands or shackled lives?*, s. 5.

⁸ *ibid*, s. 13.

⁹ Barnkonventionen – Artikel 1

¹⁰ Sunderland, Judith – Varia, Nisha, *Swept Under the Rug*, s. 53

¹¹ Kane, June, *Helping hands or shackled lives?*, s. 14

¹² Black, Maggie, *A handbook on advocacy – Child Domestic Workers: Finding a voice*, s. 1

om barn eller vuxna tillhör arbete i hemmet ett av de yrken som är sämst avlönat, minst reglerat och har lägst status.¹³ Hushållssysslorna som barnen har till uppgift att utföra kan innefatta barnpassning, städning, tvätt, matlagning samt att uträtta ärenden.¹⁴ Då lättare hushållssysslor kan utföras även av mindre barn börjar en del av barnen arbeta redan vid fem års ålder.¹⁵ I en rapport från Human Rights Watch uppges en del av barnen vara så unga som tre år.¹⁶ Enligt ILO är dock merparten mellan 12 och 14 år när de börjar arbeta.¹⁷ De flesta barnen bor hemma hos arbetsgivaren vilket gör att denne har fullständig kontroll över dem och flickorna löper stor risk för att bli sexuellt utnyttjade.¹⁸ Barnarbete i hemmet innebär långa arbetstimmar där en del barn måste vara tillgängliga 24 timmar om dygnet utan raster eller lediga dagar¹⁹, vilket följaktligen begränsar barnens frihet såväl som fritid.²⁰ Många av barnen är socialt isolerade och därför är kontakten med föräldrar och andra barn begränsad. En del barn är oavlönade och bland de barn som får betalt går lönen inte alltför sällan till antingen föräldrarna eller så kallade rekryteringsagenter som ofta går under benämningen ”aunties”.²¹

Även i barnarbete förekommer det traditionella skillnader mellan könen som visar sig dels genom att flickor och pojkar utför olika former av arbete men också hur olika former av arbete värderas i samhället.²² I många kulturer är den privata sfären starkt förknippad med kvinnan, vilket gör att flickors arbete oftast sker inom den privata sfären medan pojkars arbete sker i den offentliga sfären.²³ Flickor utgör ungefär 90 procent av de barn i världen som arbetar i en tredje parts hem. Att flickor utför arbete i någon annans hem än sitt eget ses i många fall som en utökning av deras vanliga hushållssysslor, vilket gör att barnarbete i hemmet saknar den syn på anställning som finns hos andra typer av barnarbete.²⁴ Det är inte ovanligt att arbetsgivarna, som anställer en fattig flicka från landsbygden, ser

¹³ UNICEF, *Child Domestic Work*, s. 4.

¹⁴ *ibid*, s. 2

¹⁵ *ibid*, s. 4

¹⁶ Sunderland, Judith – Varia, Nisha, *Swept Under the Rug*, s. 56.

¹⁷ Kane, June, *Helping hands or shackled lives?*, s. 8

¹⁸ UNICEF, *Child Domestic Work*, s. 4

¹⁹ Kane, June, *Helping hands or shackled lives?*, s. 51

²⁰ UNICEF, *Child Domestic Work*, s. 4

²¹ *ibid*, s. 4

²² Tomaševski, Katarina (prepared by), *Women and Human Rights*, s. 51

²³ *ibid*, s. 51, 55

²⁴ UNICEF, *Child Domestic Work*, s. 3-4

det som en välgörande handling att ta sig an och på så sätt rädda henne från fattigdom med hårt arbete. I boken *Children at work – child labor practices in Africa* skriver Anne Kielland och Maurizia Tovo att denna syn försvårar åtskillnaden mellan barnfostran och barnarbete i hemmet. Författarna menar att man istället bör se barnarbete i hemmet som extremversionen av barnfostran, och många gånger när en stadsfamilj tar sig an ett barn från landsbygden är det en blandning av de två.²⁵

I Afrika är det vanligt att flickorna som arbetar i en tredje parts hem blir avskedade vid 15 års ålder, då arbetsgivarna inte längre finner dem lika lätta att kontrollera. I många av fallen kan eller vill inte flickorna återvända till sina ursprungliga hem. Bristen på utbildning såväl som den sociala isolering flickorna utsatts för i många år gör att deras valmöjligheter är få. De riskerar därför att återigen bli utnyttjade av antingen pojkvänner, makar, arbetsgivare eller hallickar.²⁶

2.2 Legalt och illegalt barnarbete i hemmet

I ILO: s *Convention on the Worst Forms of Child Labour* (Worst forms of Child Labour Convention) från 1999 fastställs att den värsta formen av barnarbete innefattar slaveri eller slavliknande förhållande, användandet av barn i prostitution och pornografi, användandet av barn i olovlig verksamhet samt ”arbete som i sin natur eller de omständigheter under vilka det utförs kan skada barns hälsa, säkerhet och moral”.²⁷ Man skiljer mellan två typer av den värsta formen av barnarbete, nämligen den värsta formen ”per definition” och den värsta formen ”på grund av omständigheter”. Den förstnämnda typen inkluderar slaveri eller slavliknande förhållande, användandet av barn i prostitution och pornografi samt användandet av barn i olovlig verksamhet och tillhör den värsta formen av barnarbete oavsett vad som görs för att förbättra arbetsförhållandena. Den kan med andra ord inte ändras genom beslut på nationell nivå. Ofta är denna form av

²⁵ Kielland, Anne – Tovo, Maurizia, *Children at work – child labor practices in Africa*, s. 96

²⁶ *ibid*, s. 97-98

²⁷ ILO Convention no. 182 – Artikel 3

arbete även olaglig och oacceptabel för vuxna. Till den andra typen av den värsta formen av barnarbete räknas riskfyllt arbete, det vill säga när vissa arbetsuppgifter eller yrket i sig är skadligt för barnet. Vad som ska anses vara förbjudet avgörs på nationell nivå. En del arbetsuppgifter kan genom förbättringar av arbetsförhållanden medföra att arbetet inte längre kategoriseras som riskfyllt arbete.²⁸

När det förekommer en extrem exploatering av barn som arbetar i en tredje part hem räknas det som *den värsta formen av barnarbete i hemmet* och innefattar trafficking, slaveri eller slavliknande förhållanden samt arbete som i sin natur eller på grund av vissa omständigheter anses vara riskfyllt. Även om ILO gör en åtskillnad på *barnarbete i hemmet* och *den värsta formen av barnarbete i hemmet* understryker de att situationen för dessa barn antingen är eller har potential att falla inom definitionen för det senare.²⁹ Den andel barn, som är under 18 år men uppnått minimiåldern för arbete, och utför legalt arbete i hemmet uppskattas också vara mycket liten.³⁰

²⁸ IPEC, *Child Labour: A textbook for University students*, s. 46-47

²⁹ Kane, June, *Helping hands or shackled lives?*, s. 5

³⁰ *ibid*, s. 13

3 Barnarbete i hemmet i Marocko

3.1 Hur många är berörda?

Marocko är ett av de länder i MENA-regionen som har högst siffror på barnarbete. Enligt *Morocco's Labour Force Survey* från 2000 är minst 600 000 barn mellan 7 och 14 år involverade i barnarbete, vilket motsvarar 11 procent av alla barn i den åldersgruppen.³¹ Även statistik från UNICEF visar liknande siffror: 11 procent av marockanska barn i åldrarna 5 till 14 år arbetade åren 1999 till 2005.³² *Labour Force Survey* visade att 15 procent av barnen i åldersgruppen 7 till 14 år varken arbetade eller gick i skolan, men arbetsexperter menar att det är troligt att dessa barn i själva verket arbetar. Den reella siffran på barnarbete tros också vara högre då barn under 7 år och över 15 år inte är inkluderade i den marockanska regeringens undersökning från 2000.³³ Marockanska experter på barnarbete menar att fattigdom, dålig utbildningskvalité, dålig tillgång till utbildning för i synnerhet flickor, splittrade familjer och en bred samhällelig acceptans för barnarbete är de största anledningarna till utbredningen av barnarbete i Marocko.³⁴

Enligt *Living Standards Measurement Studies* minskade barnarbete i Marocko under 1990-talet och ett år in på 2000-talet,³⁵ men om denna trend även avser hushållsarbetande barn under 15 år framkommer inte av undersökningen.³⁶ Enligt statistik från UNICEF arbetar 9 procent av flickorna i åldrarna 5 till 14 år, medan

³¹ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 8

³² http://www.unicef.org/infobycountry/morocco_statistics.html#30

³³ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 8

³⁴ *ibid*, s. 10

³⁵ ILO – UNICEF – WB, *Understanding Children's Work in Morocco*, s. 20-21

³⁶ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 10

motsvarande andel för pojkar i samma ålder var 11 procent.³⁷ Att andelen pojkar som arbetar i Marocko är högre än flickor är något som ifrågasätts i en rapport av ILO, UNICEF och Världsbanken. De menar att endast arbete är missvisande för att uppskatta flickors totala involvering i aktiviteter som varken inkluderar skola eller fritid. Om hushållssysslor skulle innefattas i termen ”arbete” så skulle antalet arbetande flickor överstiga antalet arbetande pojkar.³⁸

Nästan alla barn som arbetar som hushållsarbetande barn i Marocko är flickor.³⁹ Tanken på att pojkar skulle utföra hushållssysslor anses nästan otänkbar av många marockaner och är något ytterst sällsynt.⁴⁰ Uppgifterna om antalet hushållsarbetande barn i Marocko varierar beroende på vilken undersökning det gäller. Resultatet från *Labour Force Survey* från år 2000 visar att det är cirka 9800 barn,⁴¹ men en rad andra undersökningar tyder på att dessa siffror är alldeles för låga för att överensstämma med den verkliga utbredningen. En undersökning av Fafo Institute for Applied Social Science från 2001 indikerar att det snarare rör sig om mellan 66 000 och 86 000 barn i åldrarna 7 till 15 år⁴², varav 70 procent är under 12 år.⁴³ Variationen i statistiken från denna undersökning beror på vilka flickor man tar med i beräkningen. År 1999 fanns det 2,87 miljoner flickor mellan 7 och 15 år i Marocko, varav 86 000 av dem hade adopterats eller tagits an av ett hushåll eller bodde i ett hushåll som de saknade släktband till. Många av dessa flickor uppskattas vara hushållsarbetande barn enligt Fafo Institute for Applied Social Science, men om man exkluderar dessa flickor så skulle antalet hushållsarbetande barn i stället vara omkring 66 000.⁴⁴ En undersökning gjord av den marockanska regeringen 2001 visade att 13 580 flickor under 15 år arbetade som hushållsarbetande barn i endast Casablanca. 870 av dem var under 11 år, vilket innebär att de är några av de yngsta som är involverade i barnarbete i hemmet i hela världen.⁴⁵

³⁷ http://www.unicef.org/infobycountry/morocco_statistics.html#30

³⁸ ILO – UNICEF – WB, *Understanding Children's Work in Morocco*, s. 19

³⁹ *ibid*, s. 25

⁴⁰ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 23

⁴¹ ILO – UNICEF – WB, *Understanding Children's Work in Morocco*, s. 25

⁴² Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 15

⁴³ Kane, June, *Helping hands or shackled lives?*, s. 15

⁴⁴ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 15

⁴⁵ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 9

En del flickor är så unga som 5-6 år när de anställs som hushållsarbetande barn, men enligt intervjuer gjorda med flickorna, arbetsgivare och föräldrar skulle så endast vara fallet för ett fåtal flickor. I intervjuerna framkom det också att flickor under 7 år inte anses användbara för arbete, och att vid anställning av flickor under denna ålder är det endast för att de ska vänja sig vid arbetsgivaren såväl som arbetsuppgifterna.⁴⁶

3.2 Rekrytering av hushållsarbetande barn

Hushållsarbetande barn arbetar i huvudsak i städerna, och de flesta av dem i större städer såsom Marrakech, Casablanca, Fes, Meknes, Rabat, Tanger och Agadir.⁴⁷ Barnarbete i Marocko är framförallt ett problem för barnen på landsbygden, då omkring 19 procent av dessa barn arbetar jämfört med 3 procent av stadsbarn i åldersgruppen 7 till 14 år.⁴⁸ Denna trend gäller även för barnarbete i hemmet: intervjuer gjorda av Fafu Institute for Applied Social Science visar nämligen att en majoritet av hushållsarbetande barn ursprungligen är från landsbygden. Det förekommer dock inga exakta siffror på hur många av flickorna som kommer från landsbygden respektive städer.⁴⁹

Det finns olika sätt på vilka marockanska flickor blir rekryterade till barnarbete i hemmet, men vanligast är att det sker genom antingen professionella eller informella mellanhänder till arbetsgivarna. De professionella rekryterarna benämns som *samsar* respektive *samsara*, beroende på om de är män eller kvinnor, men deras arbete är inte formellt i den mening att det är reglerat av lag. Däremot tjänar de pengar på sitt arbete genom att den som ”anställer” flickorna betalar en engångsavgift till samsaren. Ibland handlar samsaren på uppdrag från en person som letar efter ett barn som kan utföra sysslorna i hushållet och tar då kontakt med föräldrar som söker arbete till sina döttrar. I andra fall är det föräldrarna som kontaktar samsaren först. Men det är inte alltid föräldrarna är

⁴⁶ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 25

⁴⁷ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 11 samt Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 27

⁴⁸ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 9

⁴⁹ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 27

inblandade i rekryteringen, utan kontakten kan också ske direkt mellan samsaren och flickor som redan arbetar som hushållsarbetande barn. Oftast kvarstår kontakten mellan samsaren och det hushållsarbetande barnet, då flickan kanske frågar efter en annan arbetsgivare eller i de fall samsaren regelbundet erbjuder henne potentiella arbetsgivare. Samsaren har ett ekonomiskt intresse av att hushållsarbetande barn byter arbetsgivare ofta, då de tjänar pengar varje gång då finner ett ”nytt” hushållsarbetande barn. Samsarens inflytande blir därmed stort alltmedan föräldrarnas kontroll över situationen blir mindre, och flickorna själva hamnar emellan samsaren, föräldrarna och arbetsgivarna.⁵⁰

Att flickorna blir rekryterade av informella mellanhänder är något vanligare. Dessa så kallade *waset* eller *waseta* är oftast bekanta till flickornas familjer och fungerar som en länk mellan stad och landsbygd. Till skillnad från en samsara får inte *waset* eller *waseta* betalt för sina tjänster och kräver inte heller en sådan betalning. Det händer dock att de blir kompenserade för exempelvis kostnader i samband med resor.⁵¹

3.3 Arbetsituationen för hushållsarbetande barn

Marockos arbetsrättsliga regler innefattar varken barn eller vuxna som arbetar i hemmet, och hushållsarbetande barn saknar därmed det minimiskydd som finns för barn som arbetar inom andra sektorer. Avsaknad av skydd gör att hushållsarbetande barn befinner sig i en utsatt situation, då arbetsgivaren fritt kan bestämma och ändra arbetsvillkoren.⁵² Minimilönen för arbete som fastställs i marockansk arbetsrätt gäller exempelvis inte barnarbete i hemmet.⁵³ Barnarbete i hemmet är inte heller skyddat av de lagar som hindrar barn från att arbeta mer än 10 timmar per dag med åtminstone en timmes rast samt reglerar arbete på natten.⁵⁴

⁵⁰ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 60-62

⁵¹ *ibid*, s. 62-63

⁵² Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 47 samt International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 134

⁵³ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 27

⁵⁴ *ibid*, s. 23

En arbetsdag för ett hushållsarbetande barn är i regel väldigt lång. Oberoende intervjuer av Human Rights Watch respektive Fafo Institute for Applied Social Science visar att en majoritet av flickorna steg upp innan sju på morgonen och lade sig vid elva på kvällen. Arbetstimmar kunde alltså ligga på 14 till 18 timmar per dag, och flickorna kunde arbeta sju dagar i veckan utan varken raster eller lediga dagar. Detta motsvarar en arbetsvecka på mellan 98 och 126 timmar. Antalet arbetstimmar var längre för de flickor som till exempel hade som ansvar att ta hand om småbarn under natten.⁵⁵ Det är inte alltid ett hushållsarbetande barn får betalt av sin arbetsgivare för det utförda arbetet,⁵⁶ men när de får det är de nästan alltid underbetalda i förhållande till de antal timmar de arbetar. Deras lön understiger de löner som enligt marockansk arbetsrätt är minimilönen för arbete. Merparten av de intervjuade flickorna fick inte själva behålla sin lön utan den gavs till deras föräldrar eller andra familjemedlemmar – antingen direkt av flickorna själva eller via mellanhänder.⁵⁷

Behandlingen av barn som arbetar i en tredje parts hushåll är till stor del beroende av vilken arbetsgivare de har.⁵⁸ Det är dock inte ovanligt att flickorna utsätts för fysiskt våld, sexuella övergrepp, isolering, otillräcklig mat samt att de blir nertryckta verbalt. Detta i kombination med de långa arbetstimmar gör att många av flickorna lider av dålig hälsa. En studie från Casablanca år 2001 visade att 75 procent av hushållsarbetande barn under 15 år led av fysiska åkommor som ett resultat av sin arbetssituation. Det faktum att flickorna befinner sig i en beroendeställning, då de inte själva mottar lönen och ofta är isolerade från sin familj, gör att arbetsgivaren avgör om de ska få någon medicinsk vård.⁵⁹

⁵⁵ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 23 samt Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 30

⁵⁶ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 29

⁵⁷ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 27 samt Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 30

⁵⁸ Suriyasarn, Busakorn, *From the kitchen to the classroom: call for political commitment and empowerment to get girls out of child domestic labour and into school*, s. 4

⁵⁹ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 30-32

4 Rätten till utbildning

4.1 Internationella deklARATIONER och konventioner

Rätten till utbildning säkerställs i FN-konventionerna *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna* (UDHR), *Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* (ICESCR) såväl som *Internationell konvention om barnets rättigheter* (CRC). Enligt Artikel 26 i UDHR och Artikel 13 i ICESCR ska den grundläggande utbildningen vara obligatorisk och kostnadsfri för alla.⁶⁰ Samma kriterium fastställs i Barnkonventionens Artikel 28,⁶¹ som dessutom ålägger konventionsstaterna att ”vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott”.⁶² Även *Internationell konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor* (CEDAW) behandlar rätten till utbildning, och konventionens Artikel 10 föreskriver att konventionsstaterna ska vidta åtgärder för att avskaffa diskriminering mot flickor och ge dem lika rättigheter som män vad gäller utbildning.⁶³ Det inkluderar samma villkor för tillträde till studier,⁶⁴ att minska antalet flickor som avbryter sina studier samt att inrätta studiekurser för flickor och kvinnor som avbrutit sina studier i förtid.⁶⁵

Relationen mellan utbildning och barnarbete behandlas i Barnkonventionen liksom ILO: s två konventioner *Convention on the minimum age for admission to employment* (Minimum Age Convention) från år 1973 och *Worst Forms of Child Labour Convention* från år 1999. I Barnkonventionens Artikel 32 skyddas barn

⁶⁰ UDHR – Artikel 26, § 1 samt ICESCR – Artikel 13, § 2a

⁶¹ CRC – Artikel 28, § 1a

⁶² *ibid* – Artikel 28, § 1e

⁶³ CEDAW – Artikel 10

⁶⁴ *ibid* – Artikel 10a

⁶⁵ *ibid* – Artikel 10e

mot att utföra sådant arbete som kan hindra deras utbildning, och konventionsstaterna förbinder sig att vidta lagstiftande, administrativa och sociala åtgärder för att garantera att innehållet i artikeln uppfylls. Det fästs särskild vikt vid att konventionsstaterna ska sätta en minimiålder för när minderåriga får börja arbeta, bestämma en reglering av arbetstid och arbetsvillkor samt ”föreskriva lämpliga straff eller andra påföljder i syfte att säkerställa ett effektivt genomförande av denna artikel”.⁶⁶ Artikel 2 i *Minimum Age Convention* föreskriver att minimumåldern för anställning inte ska vara lägre än åldern för avslutad grundskoleutbildning, och inte på några grunder lägre än 15 år. Undantag kan göras för stater vars ekonomi och utbildningssystem är inte är tillräckligt utvecklat, och då kan minimumåldern till en början sättas vid 14 år.⁶⁷ *Worst Forms of Child Labour Convention* avser den värsta formen av barnarbete, och konventionsstaterna ska vidta omedelbara och effektiva åtgärder för att säkerställa förbudet och elimineringen av denna typ av barnarbete.⁶⁸ Vikten av utbildning i arbetet för att minska barnarbete lyfts fram i konventionens Artikel 7.⁶⁹ Konventionsstaterna förbinder sig att vidta effektiva och tidsbundna åtgärder för att hindra att barn hamnar i den värsta formen av barnarbete samt vidta åtgärder för att säkra tillgången till gratis grundskoleutbildning för alla som tagits ur den värsta formen av barnarbete. Konventionsstaterna måste också att ta hänsyn till den särskilda situationen för flickor.⁷⁰

Marocko ratificerade ICESCR år 1979, CRC år 1993 och CEDAW år 1993. Därmed har Marocko ratificerat samtliga av FN: s konventioner som garanterar rätten till utbildning.⁷¹ Marocko har även ratificerat ILO: s båda konventioner: *Minimum Age Convention* år 2000 och *Worst Forms of Child Labour Convention* året därpå.⁷²

⁶⁶ CRC – Artikel 32

⁶⁷ Minimum Age Convention – Artikel 2, § 1 och § 3-4

⁶⁸ Worst Forms of Child Labour Convention – Artikel 1

⁶⁹ ibid – Artikel 7

⁷⁰ ibid – Artikel 7, § 2a, 2c & 2e

⁷¹ <http://www.unhchr.ch/pdf/report.pdf>

⁷² <http://www.ilo.org/ilolex/english/newcountryframeE.htm>

4.2 Grundskoleutbildning i dagens Marocko

Grundskoleutbildning i Marocko är gratis och obligatorisk enligt nationell lagstiftning, och avser barn från 6 till 15 år.⁷³ Enligt statistik från UNESCO gick 14 procent av marockanska barn inte i grundskolan år 2004 fastän de befann sig i den åldern då obligatorisk skolgång rådde.⁷⁴ Marockanska pojkar går i skolan i större utsträckning än flickor med 90 procents skolnärvaro för icke-arbetande pojkar jämfört med 77 procent av de icke-arbetande flickorna.⁷⁵ Världsbankens uppgifter från 2004 visar att antalet marockaner som är analfabeter håller på att minska, men tillbakagången sker långsamt och Marocko har fortfarande en av de högsta siffrorna i MENA-regionen.⁷⁶

Det är fortfarande omkring 2,5 miljoner barn som inte går i skolan, varav en majoritet är flickor från landsbygden, även om antalet skolregistreringar har ökat på senare år.⁷⁷ År 2004 var 89 procent av marockanska pojkar registrerade i grundskolan medan motsvarande siffror för flickor var 83 procent.⁷⁸ I boken *Educating all children – a global agenda* skriver David E. Bloom att det oftast finns ett nära samband mellan en bristande tillgång till grundskoleutbildning i allmänhet och stor variation mellan pojkar och flickors skolregistrering. I de tre regioner i världen där antalet skolregistrerade är som lägst, däribland MENA-regionen, återfinns också de största skillnaderna mellan könen.⁷⁹

År 2004 lade den marockanska staten ner 6 procent av sin bruttonationalprodukt (BNP) på utbildning, men trots att investeringen är relativt hög är kvalitén fortfarande låg. Världsbanken menar att den bristande kvalitén i marockansk utbildning bland annat tar sig uttryck i den höga andel barn som avbryter studierna i förtid: 25 procent har lämnat skolan innan femte klass och

⁷³ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 35 samt Sunderland, Judith – Varia, Nisha, *Swept Under the Rug*, s. 64 samt International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 124

⁷⁴ http://www.uis.unesco.org/profiles/EN/EDU/countryProfile_en.aspx?code=5040

⁷⁵ ILO – UNICEF – WB, *Understanding Children's Work in Morocco*, s. 31

⁷⁶ <http://lnweb18.worldbank.org/mna/mena.nsf/5d1f9bb6c6c4c660852567d60065a6a0/a3c12c72a8890b3b8525680c00024df1?OpenDocument>

⁷⁷ supra, 76

⁷⁸ http://www.uis.unesco.org/profiles/EN/EDU/countryProfile_en.aspx?code=5040

⁷⁹ Bloom, David E., 'Measuring Global Educational Progress', i Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B., *Educating all children – a global agenda*, s. 75-76

endast 10 procent når elfte klass.⁸⁰ På ställen där utbildningen är av bristande kvalité tenderar föräldrar att bli mindre villiga att låta sina barn gå i skolan, då den förväntade avkastningen är låg.⁸¹

Ovanstående statistik för Marocko visar att nationell lagstiftning som garanterar obligatorisk och gratis utbildning inte är tillräckligt för att det ska få full effekt i realiteten.⁸² I nästa kapitel diskuteras skillnaden mellan marockanska pojkar och flickors skolnärvaro genom att belysa de hinder som finns för flickor att gå i skolan. Dessa hinder är ännu större för flickor som arbetar i en tredje parts hushåll.

⁸⁰ <http://lnweb18.worldbank.org/mna/mena.nsf/5d1f9bb6c6c4c660852567d60065a6a0/a3c12c72a8890b3b8525680c00024df1?OpenDocument>

⁸¹ Corrales, Javier, 'Political Obstacles to Expanding and Improving Schooling in Developing Countries', i Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B., *Educating all children – a global agenda*, s. 261

⁸² Bissell, Susan L., 'Earning and Learning: Tensions and Compatibility', i Burns, Weston H., *Child Labor and Human Rights – making children matter*, s. 381

5 Barnarbete i hemmet och dess inverkan på grundskoleutbildning

5.1 Ekonomiska och sociala hinder för marockanska flickor att gå i skolan

De ekonomiska aspekterna av valet mellan att skicka barn till skolan eller att låta dem arbeta är till stor del avgörande av utbildningens direkta och indirekta kostnader, den förlorade inkomsten genom utebliven lön samt vilka ekonomiska framtidsmöjligheter utbildningen genererar.⁸³

Att marockansk lagstiftning garanterar gratis grundskoleutbildning innebär inte att det i praktiken inte tillkommer andra kostnader som utgör ekonomiska hinder för marockanska barn att gå i skolan. I boken *Child Labour: A textbook for University students* uppmärksammar IPEC att många inte har råd med de ”dolda” kostnader som tillkommer vid utbildning.⁸⁴ Så är också fallet för fattiga marockanska familjer, och i synnerhet när de har flera barn som befinner sig i åldern för skolobligatorium. Kostnader tillkommer för skolavgifter, skoluniform, böcker och annat utbildningsmaterial, transport till och från skolan samt för aktiviteter som har skolanknytning. Om föräldrarna själv saknar utbildning kan barnen behöva ta privatlektioner, och då tillkommer ytterligare kostnader.⁸⁵

Det förekommer även indirekta kostnader som kan påverka om föräldrarna kommer att skicka barnen till skolan. En sådan kostnad för fattiga familjer kan exempelvis vara om skolan kolliderar med skördesäsongen.⁸⁶ Det är alltså inte bara förlusten av det betalda barnarbetet som tas i beaktande när föräldrar avgör

⁸³ Grismrud, Bjørne, *Millennium Development Goals and Child Labour*, s. 15

⁸⁴ IPEC, *Child Labour: A textbook for University students*, s. 113

⁸⁵ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 36

⁸⁶ Grismrud, Bjørne, *Millennium Development Goals and Child Labour*, s. 15

om det är ekonomiskt möjligt att skicka sina barn till skolan, utan även värdet i det obetalda arbetet barnen utför hemma.⁸⁷ Generellt sett är det så att om barn går i skolan, och inte samtidigt hinner med att sköta sina sysslor, måste någon annan sköta dem. Antingen övertar föräldrarna barnens uppgifter eller så måste de anställa någon för att göra det.⁸⁸ Anne Kielland och Maurizia Tovo menar att barnens möjlighet att gå i skolan är beroende av arbetsbördan i det egna hemmet. Om detta arbete är omfattande, och familjen inte har råd att anställa någon utifrån, kommer barnens skolgång indirekt innebära stora kostnader för familjen.⁸⁹ I boken *Child Labor and Human Rights – making children matter* skriver Susan L. Bissell att alternativkostnaden för föräldrarna att inte låta barnen gå i skolan tenderar att vara högre för flickor än pojkar i fattiga familjer. Detta resonemang exemplifieras med studieresultat från Bangladesh som visar att flickor mellan 13 och 15 år ägnade tio gånger så många timmar åt hushållssysslor än pojkar. Pojkarna å andra sidan spenderade endast två gånger så många timmar med skörden och fem gånger så många timmar åt avlönat arbete.⁹⁰ Huruvida resonemanget går att applicera på situationen för fattiga marockanska familjer är oklart, men om så är fallet kan det vara en av förklaringarna till varför det är mer lönsamt att sända söner istället för döttrar till skolan.

För många barn som går i skolan är det ofta nödvändigt att samtidigt ha ett avlönat arbete, då fattiga familjer är beroende av att alla bidrar till familjens ekonomi.⁹¹ Undersökningar visar att när barn arbetar parallellt med att de går i skolan ökar risken att deras studieresultat försämras, att de avbryter studierna i förtid och i stället börjar arbeta heltid.⁹² En anledning till att många marockanska flickor avbryter studierna i förtid är just att familjens ekonomiska situation inte tillåter att de fortsätter.⁹³

⁸⁷ Kielland, Anne – Tovo, Maurizia, *Children at work – child labor practices in Africa*, s. 10 och s. 16 samt Post, David M., 'Conceiving Child Labor in Human Rights Terms: Can it Mobilize Progressive Change?', i Burns, Weston H., *Child Labor and Human Rights – making children matter*, s. 277

⁸⁸ Kielland, Anne – Tovo, Maurizia, *Children at work – child labor practices in Africa*, s. 17

⁸⁹ *ibid*, s. 16

⁹⁰ Bissell, Susan L., 'Earning and Learning: Tensions and Compatibility', i Burns, Weston H., *Child Labor and Human Rights – making children matter*, s. 387-388

⁹¹ Tomaševski, Katarina. *Education denied: costs and remedies*, s. 163

⁹² IPEC, *Child Labour: A textbook for University students*, s. 116 och s. 134

⁹³ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 28

I syfte att spara pengar kan marockanska föräldrar besluta sig för att inte skicka döttrarna till skolan överhuvudtaget utan i stället låta dem arbeta och på så sätt finansiera utbildningskostnader för sina bröder eller de systrar som anses ha bättre studieförmåga.⁹⁴ Vilken framtid som väntar en flicka efter avslutad skolgång är avgörande för inte bara henne själv utan i synnerhet för föräldrarnas val om de ska låta döttrar gå i skolan eller inte.⁹⁵ De kunskaper som flickorna får genom utbildning innebär inte nödvändigtvis att de får tillgång till bättre anställning eller högre lön.⁹⁶ Om till exempel 6 års grundskoleutbildning inte resulterar i att flickorna får bättre anställningsmöjligheter är det knappast motiverat för föräldrarna att låta döttrarna gå i skolan när de i stället kan låta flickorna arbeta och tjäna pengar.⁹⁷ I *Human Rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable* skriver Katarina Tomaševski om att globala föreställningar om utbildning måste anpassas till den lokala kontexten. Att forma grundskoleutbildning med föreställningen om att barnen ska avancera till högre utbildningsnivåer medför oftast att en sådan utbildning blir mindre attraktiv för barn såväl som föräldrarna. Att utbilda sig längre än grundskolenivå är helt enkelt inte möjligt för många barn, som istället är i behov av en utbildning som ger dem möjlighet att försörja sig själva.⁹⁸ Förväntningar på vilka framtidsutsikter grundskoleutbildning genererar påverkas också av traditionella skillnader mellan marockanska pojkar och flickor. Det är vanligare på landsbygden än i städerna att föräldrar är av uppfattningen att söners utbildning måste prioriteras framför döttrars när familjens resurser är knappa. Som vuxna förväntas flickorna bli hemmafruar medan pojkarna troligen kommer att arbeta utanför den privata sfären. De flesta föräldrar som intervjuades såg dock inte döttrarnas arbete i en tredje parts hem som träning inför vuxenlivet, utan intäkterna det genererade var avgörande för familjens överlevnad.⁹⁹

⁹⁴ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 36

⁹⁵ Tomaševski, Katarina. *Removing obstacles in the way of the right to education*, s. 33-34

⁹⁶ Hannum, Emily – Buchmann, Claudia, 'Global Educational Expansion and Socio-Economic Development: An Assessment of Findings from the Social Sciences', i Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B., *Educating all children – a global agenda*, s. 509

⁹⁷ Tomaševski, Katarina. *Education denied: costs and remedies*, s. 163

⁹⁸ Tomaševski, Katarina, *Human Rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable*, s. 34

⁹⁹ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 55-56

Relationen mellan förmåner och kostnader med utbildning är inte helt oproblematiske. De förmåner som utbildning genererar är till stor del långsiktiga och tillfaller i högre grad barnen än deras föräldrar. Däremot är det föräldrarna som måste stå för de omedelbara kostnaderna i samband med utbildning.¹⁰⁰

I det marockanska samhället ses det som mer naturligt att döttrarna hjälper till med hushållssysslor än till exempel ägnar sig åt tungt arbete på fälten. Det arbete som döttrarna utför i en tredje parts hem anses vara sysslor som flickorna annars skulle ha gjort hemma. Många av föräldrarna till flickorna anser därför att de befriar sina döttrar från tungt arbete på gården när de låter dem arbeta som hushållsarbetande barn.¹⁰¹ I intervjuer framkommer det också att en vanlig uppfattning för marockanska flickor och deras föräldrar är att arbete är ett alternativ till utbildning. Det ses med andra ord inte som något som man gör i kombination.¹⁰²

5.2 Hinder för hushållsarbetande barn att gå i skolan

En majoritet av de flickor som rekryteras till barnarbete i hemmet saknar utbildning eller är inte skolregistrerade.¹⁰³ En undersökning gjord av *Regional Office for Greater Casablanca* från 2001 visade att 83 procent av hushållsarbetande barn under 15 år aldrig hade gått i skolan och 83 procent av dem var analfabeter. Denna statistik är avsevärt högre än för andra arbetande marockanska barn under 15 år.¹⁰⁴ Av de flickor som redan arbetar som hushållsarbetande barn är det få som samtidigt får någon form av utbildning. Endast 8 procent av arbetande marockanska flickor går parallellt i skolan, vilket innebär att Marocko, så när som på Indien, har den lägsta skolnärvaron för arbetande flickor utanför Afrika söder om Sahara.¹⁰⁵ Skolnärvaron för marockanska flickor som arbetar är alltså betydligt lägre än för de flickor som inte

¹⁰⁰ Matz, Peter, *Cost and Benefits of Education to replace Child Labour*, s. 3

¹⁰¹ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 23 och s. 55

¹⁰² *ibid*, s. 28

¹⁰³ *ibid*, s. 18

¹⁰⁴ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 13

¹⁰⁵ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 35 samt Sunderland, Judith – Varia, Nisha, *Swept Under the Rug*, s. 64

arbetar,¹⁰⁶ vilket tyder på att den redan kritiska situationen för marockanska flickors skolgång försämras ytterligare av barnarbete. Avsaknad av utbildning och barnarbete i hemmet har således en ömsesidig påverkan på varandra: brist på utbildning ökar risken att flickorna hamnar i barnarbete samtidigt som barnarbete i hemmet minskar chansen för flickorna att gå i skolan.¹⁰⁷

Fafo Institute for Applied Social Science uppger att de döttrar som skickas iväg för att arbeta i en tredje parts hushåll oftast är de som har misslyckats i sina studieresultat. Förut fick barn som tre år i följd misslyckades med sina studier inte fortsätta, men dessa bestämmelser har nu tagits bort. Många flickor som tidigare arbetat som hushållsarbetande barn uppger dock att de tidigare bestämmelserna gjorde att de inte fick uppta sina studier efter att de misslyckats, och föräldrarna såg ingen annan utväg än att låta dem arbeta.¹⁰⁸ I intervjuer som Human Rights Watch genomfört med olika hushållsarbetande barn framgår det också att kostnader i samband med studier var en anledning till varför många av dem inte registrerade sig eller avbröt studierna.¹⁰⁹ Human Rights Watch såväl som Fafo Institute for Applied Social Science uppger att några skolor har nekat en del flickor tillträde till utbildning. En inte alltför ovanlig anledning har varit att skolor ansett att flickorna har bett om att få skolregistrera sig för sent. Mellan 6 och 7 års ålder anses vara den riktiga åldern för marockanska barn att registrera sig för grundskolestudier, men att neka någon tillträde för att de anses för gamla överensstämmer inte med marockansk lag. Avsaknad av födelsebevis eller identitetspapper uppges också vara en anledning till varför man inte tillåtit flickorna att registrera sig. Avsaknad av födelsebevis är framförallt ett problem för flickorna med ogifta mödrar, och många av dessa mammor är själva före detta hushållsarbetande barn. Även de flickor som kom till skolan ett par månader efter det att terminen börjat kunde nekas skolgång, och året därpå nekades de registrering med argumentet att de var för gamla.¹¹⁰ En av svårigheterna med att kombinera arbete och skola är föga förvånande tidsbristen som är ett resultat av

¹⁰⁶ ILO – UNICEF – WB, *Understanding Children's Work in Morocco*, s. 31

¹⁰⁷ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 18

¹⁰⁸ *ibid*, s. 56-57

¹⁰⁹ Bencomo, Clarisa, *Swept Under the Rug*, s. 64

¹¹⁰ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 57 samt Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 36-37.

ett hushållsarbetande barns långa arbetsdagar. Att barnarbete i hemmet inte är skyddat av marockanska arbetsrättsliga regler, och det därmed inte finns någon gräns för hur många timmar flickorna får arbeta,¹¹¹ gör att flickorna sannolikt måste stanna hemma från skolan en del dagar på grund av ökad arbetsbörda. Risken för långa studieavbrott, om de ens hinner gå i skolan överhuvudtaget, är således större för arbetande flickor.

En av följderna av att hushållsarbetande barn nekas rätten till utbildning är att de inte får de färdigheter och kunskaper som skulle kunna hjälpa dem till ett bättre arbete. Möjligheten att integreras med övriga samhället går förlorad genom deras isolering, vilket förstärks ytterligare av att de inte får någon grundskoleutbildning. Skolgång skulle nämligen kunna vara ett sätt för flickorna att finna skydd från de kränkningar som deras arbetssituation bidrar till.¹¹²

¹¹¹ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 23 samt International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 134

¹¹² Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 34-35

6 Marockos åtgärder mot barnarbete i hemmet

6.1 Det rättsliga skyddet och dess effekt i realiteten

Den marockanska regeringen har på senare år utökat det rättsliga skyddet mot exploaterande barnarbete genom att, som tidigare nämnts, ratificera de två ILO konventionerna *Minimum Age Convention* och *Worst Forms of Child Labour Convention*.¹¹³ I januari år 2002 ratificerade Marocko även Barnkonventionens tilläggsprotokoll om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.¹¹⁴ Den marockanska regeringens *National and Sectorial Plan of Action against Child Labour* från år 1999 ämnade att få nationella lagar mot barnarbete att överensstämma med ratificerade internationella konventioner. Handlingsplanen inkluderade implementeringen av lagar mot barnarbete, expansionen och förbättringen av formell och informell utbildning, utvecklingen och förbättringen av sociala skyddsmekanismer samt att uppmärksamma allmänheten om de existerande lagarna.¹¹⁵ Ännu en nationell handlingsplan antogs år 2005 och avser åren 2006 till 2015. Den innehåller bland annat målsättningen att förbättra den nationella statistiken över utsatta barn samt stärka skyddet och integrationen av barn i utsatta miljöer.¹¹⁶

Det har riktats kritik mot Marocko för brist på samordning mellan de officiella myndigheter som delar ansvaret om frågor som rör barnarbete. Den myndighet, *Secretariat of State for Family, Solidarity and Social Action*, som sedan år 2002

¹¹³ <http://www.ilo.org/ilolex/english/newcountryframeE.htm>

¹¹⁴ <http://www.unhchr.ch/pdf/report.pdf>

¹¹⁵ ILO – UNICEF – WB, *Understanding Children's Work in Morocco*, s. 39

¹¹⁶ International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 116

har ansvar för alla frågor gällande barn har en begränsad budget och är därmed beroende av att andra myndigheter verkställer deras handlingsprogram. *Secretariat of State for Family, Solidarity and Social Action* saknar dock befogenhet att tvinga andra myndigheter att vidta åtgärder.¹¹⁷

Den marockanska regeringen ändrade de arbetsrättsliga reglerna år 2003 så att minimiåldern för arbete höjdes från 12 till 15 år,¹¹⁸ vilket alltså är samma ålder som för avslutad grundskoleutbildning enligt marockansk lag.¹¹⁹ Ändringarna i arbetsrätten medförde även att det numera är straffbart för arbetsgivare att anställa barn under 15 år.¹²⁰ Denna lag efterlevs inte i tillräckligt stor utsträckning när det gäller hushållsarbetande barn. Arbetsinspektörer innehar mandat att vidta rättsliga åtgärder mot arbetsgivare som anställer barn under den legala minimiåldern för arbete. Det saknas dock ekonomiska resurser och kunskap om barnarbete för att det ska ha någon större verkan i praktiken. Inspektörerna är dessutom få i antal och har begränsad befogenhet att utföra undersökningar. Problematiken med att få insyn i den privata sfären blir tydlig i de få arbetsgivare till hushållsarbetande barn som faktiskt blivit åtalade. De rättsliga konsekvenser som dessa åtal har inneburit för arbetsgivarna verkar inte ha varit omfattande nog för att avskräcka personer från att anställa barn som är yngre än 15 år.¹²¹

År 2003 gjorde den marockanska regeringen också ändringar i straffrätten med införandet av nya lagar som bland annat kriminaliserar tvångsarbete, trafficking av barn samt sexuellt och andra former av utnyttjande av barn.¹²² I praktiken är straffen för dessa brott sällan något som riktas mot personer som utnyttjar hushållsarbetande barn.¹²³ FN: s kommitté för barnets rättigheter framförde också i mars år 2006 att implementeringen av dessa nya lagar är otillräcklig. Det råder

¹¹⁷ International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 117 samt Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 53

¹¹⁸ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 22 samt Middle East Times den 10 maj 2006, *Morocco planning to outlaw child domestic labor*.

¹¹⁹ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 35 samt Sunderland, Judith – Varia, Nisha, *Swept Under the Rug*, s. 64

¹²⁰ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 22

¹²¹ *ibid*, s. 48

¹²² United Nations: Committee on the rights of the Child, CRC/C/OPSC/MAR/CO/1, § 4 och § 17 samt Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 48 samt International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 114.

¹²³ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 47

brist på mekanismer för att kunna samla information och rapportera om fall där barn exploaterats eller utnyttjats. De nationella program som verkar för återintegration och återhämtande av dessa barn anses sakna resurser både i form av ekonomi och personal.¹²⁴

I början av år 2006 meddelade marockanska myndigheter att man planerade en lag som reglerar och förbjuder barnarbete i hemmet samt straffar arbetsgivarna. Målsättningen sades också vara att bekämpa den omfattande rekryteringen av hushållsarbetande barn, och då med särskild fokus på landsbygden, samt att återintegrera hushållsarbetande barn i samhället. De marockanska myndigheterna avvisar dock att utbredningen av hushållsarbetande barn i landet skulle vara så omfattande som exempelvis Human Rights Watch uppger i sin rapport.¹²⁵ Den nationella handlingsplanen att komma till flickornas undsättning går under namnet National Inqad Plan och presenterades i februari år 2007.¹²⁶

6.2 Utbildningsåtgärder

År 1999 presenterades ett förslag om en reformering av Marockos utbildningssystem. Förslaget innefattade bland annat förbättringar i läroplanens relevans samt målet att år 2005 skulle 90 procent av de barn som påbörjat grundskoleutbildning också avsluta den.¹²⁷ Den marockanska regeringen uppger att förbättringar i utbildningssystemet anses vara av största vikt. År 2004 utgjorde de offentliga utgifterna på utbildning nära 28 procent av regeringens totala budget, vilket är en ökning med nästan 3 procentenheter sedan år 1990.¹²⁸ Utbildningens kvalitét uppges fortfarande, som tidigare nämnts, vara av bristande kvalitét. Att

¹²⁴ United Nations: Committee on the rights of the Child, CRC/C/OPSC/MAR/CO/1, § 21 och § 29.

¹²⁵ Middle East Times den 10 maj 2006, *Morocco planning to outlaw child domestic labor*.

¹²⁶ MarocPost.net den 15 februari 2007, *Morocco launches national program to fight hiring little maids*.

¹²⁷ ILO – UNICEF – WB, *Understanding Children's Work in Morocco*, s. 43-44

¹²⁸ http://www.uis.unesco.org/profiles/EN/GEN/countryProfile_en.aspx?code=5040 samt International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 123

förbättra utbildningen kvalitet är ett av målen i *National Charter on Education* från år 2005 som regeringen avser att ha uppnått tills år 2020.¹²⁹

Marocko har gjort framsteg vad gäller antalet registreringar för grundskoleutbildning, och i synnerhet på landsbygden och bland flickor.¹³⁰ Den marockanska regeringen har också inriktat sig på att erbjuda hushållsarbetande barn icke-formell utbildning, samtidigt som flickorna fortsätter att arbeta. Tanken är att det ska fungera som en övergång till den formella utbildning som flickorna ska kunna närvara i på heltid.¹³¹ De program som erbjuder icke-formell utbildning för arbetande barn är av varierande kvalitet, och uppges i många fall vara dåligt utformat och sakna resurser. Human Rights Watch menar att Marockos regering inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att säkra att dessa program är tillgängliga för alla. Hittills har nämligen tillgången för hushållsarbetande barn varit bristfällig, och dessa utbildningsprogram har misslyckats i att nå ut till de mest utsatta barnen. I nästan inga fall har programmen lyckats få in de arbetande barnen i det formella utbildningssystemet.¹³² Informella utbildningsprogram kan, om de är rätt utformade, vara ett sätt för arbetande barn att nå fram till samma kunskapsnivå som de jämnåriga barn som går i den formella skolan. ILO betonar vikten av att det måste finnas en länk mellan informell och formell utbildning, då den senare ger den kunskap som behövs för vidare utbildning och bättre arbetsmöjligheter.¹³³

6.3 Är dessa åtgärder tillräckliga för att rätten till utbildning ska uppfyllas?

I enighet med Artikel 32 i Barnkonventionen förbinder sig den marockanska staten bland annat att skydda barn från att utföra arbete som kan hindra barnets utbildning. En förutsättning för att artikelns innehåll ska kunna förverkligas är att

¹²⁹ International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 123

¹³⁰ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 35

¹³¹ *ibid*, s. 10

¹³² Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 35 samt Sunderland, Judith – Varia, Nisha, *Swept Under the Rug*, s. 65

¹³³ Sakar, Urmila, *Combating Child Labour through Education*, s. 7

Marocko reglerar arbetstiden såväl som arbetsvillkoren.¹³⁴ Att barnarbete i hemmet inte är arbetsreglerat innebär att en del av flickorna arbetar så pass många timmar om dygnet att det helt enkelt inte finns något utrymme för att gå i skolan. De flickor som befinner sig i hushåll där arbetsbördan är mindre har också svårigheter att få en grundskoleutbildning. Ojämna arbetstider från dag till dag kan innebära avbrott i studierna, och som framkommer av intervjuer med hushållsarbetande barn kan vissa marockanska skolor neka dem tillträde efter långa studieavbrott. Det faktum att barnarbete i hemmet inte är arbetsrättsligt reglerat underlättar alltså inte för flickornas möjlighet att gå i grundskolan, men därmed inte sagt att flickornas skolnärvaro skulle öka om marockansk arbetsrätt kom till att ändras. Att barnarbete i hemmet faktiskt erkänns som arbete och att hushållsarbetande barn åtnjuter samma skydd som andra arbetande barn är dock ett minimikrav för att det överhuvudtaget ska finnas en möjlighet att deras rätt till utbildning uppfylls.

Det har som sagt visat sig att inspektörer, som har mandat att vidta rättsliga åtgärder mot arbetsgivare till barn under 15 år, har begränsade möjligheter att göra detta i den informella sektorn. Liten information om barnarbete, begränsade ekonomiska resurser och brist på personal, som dessutom har en begränsad befogenhet att undersöka, har hittills inneburit problem i praktiken.¹³⁵ Att barnens hushållsarbete utförs i den privata sfären gör det ännu svårare att skydda dessa flickor även om sådan lagstiftning skulle implementeras effektivt i praktiken. Åtgärder för att *förhindra* att marockanska flickor överhuvudtaget rekryteras till en tredje parts hushåll är därför, i min mening, av största vikt. Hittills har den marockanska regeringen inte lagt fokus på sådana preventiva åtgärder.¹³⁶ I rapporten *A handbook on advocacy – Child Domestic Workers: Finding a voice* skriver Maggie Black att den mest effektiva metoden att förhindra att barn rekryteras till barnarbete i hemmet är att minimera utbudet av hushållsarbetande barn. Om barnen får en grundskoleutbildning av kvalité, som i sin tur leder till

¹³⁴ CRC – Artikel 32

¹³⁵ Bencomo, Clarisa, *Inside the home, outside the law*, s. 48

¹³⁶ *ibid*, s. 10

bättre yrkesmöjligheter, kommer utbudet av hushållsarbetande barn på lång sikt att minska.¹³⁷ I praktiken är det något mer komplicerat än så.

En del hävdar att om lagstiftning garanterar obligatorisk skolgång för alla barn och om detta sedan verkställs i praktiken så skulle barnarbete elimineras på ett effektivt sätt. Tiden barnen spenderade i skolan skulle hålla dem borta från heltidsarbete, och skolobligatorium skulle uppmuntra föräldrarna att låta barnen gå kvar i skolan. Andra menar att det krävs mer än obligatorisk skolgång för att överkomma de ekonomiska och sociala hinder som gör att barn tenderar att arbeta i stället för att utbilda sig.¹³⁸ Susan L. Bissell menar att lagstiftande obligatorisk skolgång är en nödvändighet för att kunna eliminera barnarbete, men det är långt ifrån hela lösningen. Bissell betonar att problemet med fattigdom inte försvinner bara för att barn registreras för skolgång. Utbildningen måste också vara av en sådan kvalitet att det är lönsamt för föräldrar att investera i sina barns utbildning, och direkta såväl som indirekta kostnader i samband med utbildning måste tas bort om fattiga familjer ska ha råd att skicka sina barn till skolan.¹³⁹ I rapporten *From the kitchen to the classroom: Call for political commitment and empowerment to get girls out of child domestic labour and into school* skriver Busakorn Suriyasarn att bristande jämställdhet, som bland annat tar sig uttryck i maktrelationer inom familjen, är en bakomliggande orsak till varför flickor rekryteras till barnarbete i en tredje parts hushåll. Många föräldrar ser nämligen fortfarande barnarbete i hemmet som ett lämpligt yrke för sina döttrar. Suriyasarn menar att kränkningarna av hushållsarbetande barn kommer att fortsätta såvida man inte vidtar åtgärder för att bekämpa bristande jämställdhet genom att bland annat säkra ett mer effektivt rättsligt skydd mot flickor.¹⁴⁰ Katarina Tomaševski är inne på samma linje: hon menar att när det gäller flickors utbildning handlar det inte bara om att få dem att börja skolan utan det krävs ändrade genusroller. En flickas framtidsutsikter efter avslutad utbildning är som tidigare nämnts avgörande för hennes föräldrars val. Tomaševski menar att det inte går att

¹³⁷ Black, Maggie, *A handbook on advocacy – Child Domestic Workers: Finding a voice*, s.21

¹³⁸ IPEC, *Child Labour: A textbook for University students*, s. 112-113

¹³⁹ Bissell, Susan L., 'Earning and Learning: Tensions and Compatibility', i Burns, Weston H., *Child Labor and Human Rights – making children matter*, s. 380-381

¹⁴⁰ Suriyasarn, Busakorn, *From the kitchen to the classroom: call for political commitment and empowerment to get girls out of child domestic labour and into school*, s. 8 och 11.

förbättra situationen för flickors rätt till utbildning samtidigt som man ignorerar de hinder som finns för flickors rätt till äktenskap och egendom. Det kommer med andra ord inte ske en förändring så länge en dotters utbildning har ett lågt värde hos hennes föräldrar.¹⁴¹

Statistik på skolregistrering visar andelen barn som är i skolan, och inte hur många barn som borde vara i skolan. Regeringar och internationella organ gör oftast bara en uppskattning av hur många barn som inte går i skolan, och dessa siffror behöver inte alltid stämma väl överens med verkligheten.¹⁴² Att ett barn registreras för grundskoleutbildning innebär inte heller per automatik att barnet kommer att närvara vid undervisningen.¹⁴³ Dessa barn kan dock fortfarande vara inkluderade i statistiken för antalet skolregistreringar.¹⁴⁴ Att antalet skolregistreringar har ökat i Marocko kan alltså inte automatiskt ses som en indikation på att fler barn faktiskt får en grundskoleutbildning. Antalet marockanska barn som avbryter sina studier i förtid är fortfarande många,¹⁴⁵ och att få barnen att *avsluta* grundskolan är den verkliga utmaningen för regeringen.

År 1998/1999 utgjorde uppskattningsvis hushållsarbetande barn endast 6 till 8 procent av de marockanska flickor som inte var skolregistrerade. Fafo Institute for Applied Social Science menar att åtgärder för att öka antalet flickor som registrerar sig inte kommer att ha en större effekt på minskningen av hushållsarbetande barn. Det kommer fortfarande finnas en stor andel flickor som är tillgängliga för barnarbete i hemmet, då en ökning av antalet skolregistreringar inte har en omedelbar effekt. Minskningen av antalet hushållsarbetande barn kommer således vara mycket mindre än den totala minskningen av tillgängliga flickor för arbete. Åtgärder för att öka antalet skolregistreringar kan dock komma att ha effekt om de riktas direkt mot antingen de familjer som är mest benägna att

¹⁴¹ Tomaševski, Katarina. *Removing obstacles in the way of the right to education*, s. 33

¹⁴² Tomaševski, Katarina, *Free and compulsory education for all children: the gap between promise and performance*, s. 29

¹⁴³ Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B. – Curry, Helen Anne, 'Universal Basic and Secondary Education', i Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B., *Educating all children – a global agenda*, s. 4

¹⁴⁴ Tomaševski, Katarina, *Free and compulsory education for all children: the gap between promise and performance*, s. 29

¹⁴⁵ International Bureau for Children's Rights, *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*, s. 138

skicka iväg sina flickor för barnarbete i hemmet eller mot flickor som redan arbetar som hushållsarbetande barn.¹⁴⁶

Den marockanska staten kan inte sägas ha vidtagit tillräckliga åtgärder för att minska barnarbete i hemmet. Brist på resurser, politisk vilja samt en effektiv implementering verkar vara genomgående problem för att man ska kunna förhindra exploaterande barnarbete i hemmet och samtidigt uppfylla hushållsarbetande barns rätt till utbildning. Det visar sig särskilt genom inspektörernas begränsade möjligheter att komma åt arbetsgivare som bryter mot lagen såväl som regeringens misslyckande med att tillgodose hushållsarbetande barn med vare sig formell eller informell utbildning.

¹⁴⁶ Sommerfelt, Tone (red), *Domestic Child Labour in Morocco*, s. 18-19

7 Slutsats

De flesta förändringar i marockansk arbetsrätt och straffrätt, som den marockanska staten gjort i syfte att minska förekomsten av barnarbete i landet, har hittills exkluderat barnarbete i hemmet. Att det är få arbetsgivare som har åtalats för utnyttjande av hushållsarbetande barn, trots att förekomsten av kränkningar mot dessa flickors rättigheter är omfattande, visar att marockansk lag inte har implementeras på ett effektivt sätt i praktiken.

Den icke-formella utbildning som ska fungera som en övergång till formell utbildning för hushållsarbetande barn är av bristande kvalité och saknar resurser. Det har förekommit få fall där programmen lyckats med att få in de arbetande barnen i det formella utbildningssystemet. Regeringen har inte heller vidtagit tillräckliga åtgärder för att den icke-formella utbildningen ska nå ut till de mest utsatta barnen.

Marocko utgör ett exempel på att lagstiftning om obligatorisk och gratis grundskoleutbildning inte innebär att så också blir fallet i realiteten. Det är fortfarande omkring 2,5 miljoner marockanska barn som inte går i skolan, varav en majoritet är flickor från landsbygden. Som denna uppsats visar är det av största vikt att det finns tillgång till grundskoleutbildning, och att kvalitén på utbildningen håller en sådan nivå att det blir ekonomiskt lönsamt för föräldrar att skicka sina barn till skolan. Det innebär att direkta kostnader i samband med grundskoleutbildning måste elimineras om den ska kunna sägas vara gratis och tillgänglig för alla även i praktiken. De indirekta kostnaderna för föräldrar att skicka sina döttrar till skolan tenderar att vara större än de för sönerna. Indirekta kostnader är svårare att bemöta än de direkta kostnaderna, och för marockanska flickor är valet mellan arbete och skola till stor del beroende av vilken framtid som väntas ligga dem till mötes. Om döttrars framtid är som hemmafru i den privata sfären medan söners framtida arbetsplats istället är utanför hemmet kommer sannolikt föräldrar att prioritera sönerns utbildning. Det finns således ekonomiska och sociala hinder för marockanska flickor att gå i grundskolan, och

avsaknad av utbildning har visat sig vara gemensamt för de flickor som rekryterats till barnarbete i hemmet.

Antalet marockanska barn, i synnerhet barn på landsbygden och flickor, som registrerar sig för grundskoleutbildning har ökat. Att fler barn registreras betyder inte att de därmed kommer att avsluta grundskolan. Det är fortfarande 25 procent av de marockanska barnen som avbryter sina studier innan femte klass, vilket innebär att de återigen är tillgängliga för arbete. Marockos ansvar att minska utbredningen av barnarbete i hemmet är alltså inte begränsat till att förbättra situationen för de flickor som redan arbetar som hushållsarbetande barn, utan också vidta åtgärder så att flickor inte hamnar i den situationen.

Det faktum att barnarbete i hemmet inte är reglerat av arbetsrättsliga regler har en negativ inverkan på hushållsarbetande barns grundskoleutbildning. Att många av dessa flickor arbetar mellan 98 och 126 timmar i veckan gör det onekligen svårt att samtidigt gå i skolan. Av de flickor som lyckas kombinera arbete i en tredje parts hem med skolgång är risken stor att de av olika anledningar tvingas avbryta studierna i förtid. En del marockanska skolor, om än i strid med marockansk lag, har nekat dessa flickor att registrera sig på grund av anledningar som för hög ålder, avbrott i studierna samt avsaknad på födelsebevis och identitetspapper. Den marockanska regeringen måste se till att implementera nationell lagstiftning i praktiken, så att avsaknad på födelsebevis och sen skolregistrering inte innebär ett hinder för att gå i grundskolan. Att barnarbete i hemmet faktiskt erkänns som arbete, genom att de hushållsarbetande barnen erhåller samma arbetsrättsliga skydd som andra former av barnarbete, är en förutsättning för att det överhuvudtaget ska finnas en *möjlighet* för dessa flickor att få sin rätt till utbildning uppfylld.

Brist på samordning mellan de olika departementen som ansvarar för marockanska barns rättigheter samt det faktum att hushållsarbetande barn inte skyddas i någon större utsträckning av nationella lagar visar att hittills har den marockanska regeringen inte i tillräckligt stor utsträckning vidtagit åtgärder för att minska barnarbete i hemmet. Den nationella handlingsplan som ämnar att förbättra situationen för hushållsarbetande barn är en indikation på att flickornas svåra situation har börjat att uppmärksammas något mer hos den marockanska regeringen. Det är dock för tidigt att säga något om handlingsplanens faktiska inverkan på minskningen av barnarbete i hemmet, men den stora utmaningen för

den marockanska staten blir att effektivt implementera dess innehåll i verkligheten.

8 Referenser

Litteratur

Bissell, Susan L. (2005). 'Earning and Learning: Tensions and Compatibility', i Burns, Weston H., *Child Labor and Human Rights – making children matter*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Bloom, David E. (2006). 'Measuring Global Educational Progress', i Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B., *Educating all children – a global agenda*. Cambridge, Massachusetts: American Academy of Arts and Sciences.

Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B. – Curry, Helen Anne (2006). 'Universal Basic and Secondary Education', i Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B., *Educating all children – a global agenda*. Cambridge, Massachusetts: American Academy of Arts and Sciences.

Corrales, Javier (2006). 'Political Obstacles to Expanding and Improving Schooling in Developing Countries', i Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B., *Educating all children – a global agenda*. Cambridge, Massachusetts: American Academy of Arts and Sciences.

Hannum, Emily – Buchmann, Claudia (2006). 'Global Educational Expansion and Socio-Economic Development: An Assessment of Findings from the Social Sciences', i Cohen, Joel E. – Bloom, David E. – Malin, Martin B., *Educating all children – a global agenda*. Cambridge, Massachusetts: American Academy of Arts and Sciences.

International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). *Child Labour: A textbook for University students* (2004). Genève: International Labour Office.

Kielland, Anne – Tovo, Maurizia (2006). *Children at work – child labor practices in Africa*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Post, David M. (2005). 'Conceiving Child Labor in Human Rights Terms: Can it Mobilize Progressive Change?', i Burns, Weston H., *Child Labor and Human Rights – making children matter*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Tomaševski, Katarina (prepared by) (1993). *Women and Human Rights*. London: Zed Books Ltd.

Tomaševski, Katarina (2003). *Education denied: costs and remedies*. London: Zed Books Ltd.

Rapporter

Bencomo, Clarisa. *Inside the home, outside the law: Abuse of Child Domestic Workers in Morocco*. Human Rights Watch. December 2005, Vol. 17, no. 12(E).

Black, Maggie (2002). *A handbook on advocacy – Child Domestic Workers: Finding a voice*. Anti-Slavery International.

Grismrud, Bjørne (2003). *Millennium Development Goals and Child Labour*. International Labour Organisation – UNICEF – World Bank, Understanding Childrens Work: an Inter-Agency Research Cooperation Project.

International Bureau for Children's Rights (2007). *Making Children's Rights Work in North Africa: Country Profiles on Algeria, Egypt, Libya, Morocco and Tunisia*.

International Labour Organisation – UNICEF – World Bank. Understanding Childrens Work: an Inter-Agency Research Cooperation Project. *Understanding Children's Work in Morocco (draft)*. Mars 2003.

Kane, June (prepared by) (2004). *Helping hands or shackled lives? Understanding Child Domestic Labour and responses to it*. International Labour Organization: International Programme on the Elimination of Child Labour.

Matz, Peter (2003). International Programme on the Elimination of Child Labour. *Cost and Benefits of Education to replace Child Labour*. Genève: International Labour Office.

Sakar, Urmila (2004). *Combating Child Labour through Education*. Turin: International Training Centre of the ILO.

Sommerfelt, Tone (red) (2001). *Domestic Child Labour in Morocco: An analysis of the parties involved in relationships to "Petite bonnes"*. Fafo Institute for Applied Social Science – Save the Children UK, no. 370.

Sunderland, Judith – Varia, Nisha. *Swept Under the Rug: Abuses against Domestic Workers Around the World*. Human Rights Watch. Juli 2006, Vol. 18, no. 7 (C).

Suriyasarn, Busakorn (prepared by) (september 2006). Division for the Advancement of Women – UNICEF. *From the kitchen to the classroom: call for*

political commitment and empowerment to get girls out of child domestic labour and into school. Italien: UNICEF Innocenti Research Centre.

Tomaševski, Katarina (2001). *Removing obstacles in the way of the right to education.* Göteborg: Novrum Grafiska AB.

Tomaševski, Katarina (2001). *Free and compulsory education for all children: the gap between promise and performance.* Göteborg: Novrum Grafiska AB.

Tomaševski, Katarina (2001). *Human Rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable.* Göteborg: Novrum Grafiska AB.

UNICEF Innocenti Digest no. 5, 1999. *Child Domestic Work.* Italien: UNICEF Innocenti Research Centre.

Nyhetsartiklar

“Morocco planning to outlaw child domestic labor”, i *Middle East Times* den 10 maj 2006. Hämtat den 25 april 2007 på följande internetadress:
<http://www.metimes.com/storyview.php?StoryID=20060510-031532-6445r>

“Morocco launches national program to fight hiring little maids”, i *MarocPost.net* den 15 februari 2007. Hämtat den 7 maj 2007 på följande internetadress:
<http://www.marocpost.net/news/Headlines/viewArticle.cfm?ArticleID=2385>

Deklarationer och konventioner

Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter (2004). Konventionssamling i mänskliga rättigheter och humanitär rätt. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Följande deklara-tions- och konventionstexter har använts:

- Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna (UDHR)
- Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR)
- Internationell konvention om barnets rättigheter (CRC)
- Internationell konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW)

ILO Convention no. 138: Minimum Age for Admission to Employment, 1973. Hämtad den 2 april 2007 från följande internetadress:
<http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C138>

ILO Convention no. 182: Worst Forms of Child Labour Convention, 1999. Hämtad den 2 april 2007 från följande internetadress:

<http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182>

Internetkällor

Status of ratifications of the principal international Human Rights Treaties. 9 juni 2004. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Hämtad den 2 april från följande internetadress:
<http://www.unhchr.ch/pdf/report.pdf>

Uppgifter om ratificering av ILO: s konventioner. Hämtad den 2 april från följande internetadress:
<http://www.ilo.org/ilolex/english/newcountryframeE.htm>

UNESCOS: s uppgifter om "Education in Morocco". Hämtat på den 20 april 2007 på följande internetadress:
http://www.uis.unesco.org/profiles/EN/EDU/countryProfile_en.aspx?code=5040

UNESCO: s uppgifter om "General Profile Morocco". Hämtat på den 11 maj 2007 på följande internetadress:
http://www.uis.unesco.org/profiles/EN/GEN/countryProfile_en.aspx?code=5040

UNICEF: s uppgifter om "Child Protection" i Marocko. Hämtat den 20 april 2007 från följande internetadress:
http://www.unicef.org/infobycountry/morocco_statistics.html#30

United Nations: Committee on the rights of the Child. CRC/C/OPSC/MAR/CO/1, 17 mars 2006. "Consideration of Reports submitted by Morocco of the Optional Protocol to the Convention to the rights of the Child on the sale of children, child prostitution and Child Pornography". Hämtad den 24 april 2007 på följande internetadress:
[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/818164b12256446ac125715600312c76/\\$FILE/G0641027.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/818164b12256446ac125715600312c76/$FILE/G0641027.pdf)

World Bank Country Brief, Morocco. Hämtat den 27 april 2007 på följande internetadress:
<http://lnweb18.worldbank.org/mna/mena.nsf/5d1f9bb6c6c4c660852567d60065a6a0/a3c12c72a8890b3b8525680c00024df1?OpenDocument>